

Marc de Vleesschauwer, ***Van water tot land. Polders en waterschappen in midden Zeeuws-Vlaanderen 1600-1999*** (Utrecht: Matrijs, 2013, 352 pp., ISBN 978 90 5345 451 0); Marc de Vleesschauwer, ***Het Vrije van Sluis. Polders en waterschappen in West-Zeeuws-Vlaanderen 1600-1999*** (Utrecht: Matrijs, 2013, 336 pp., ISBN 978 90 5345 450 3).

De laatste jaren wordt het bestaansrecht van de waterschappen nogal eens ter discussie gesteld. Zouden ze opgeheven worden, dan zou dat voor één beroepsgroep heel jammer zijn: de historici. Waterschappen laten namelijk graag hun geschiedenis vastleggen. Dat heeft geleid tot een stroom van meestal door historici geschreven gedenkboeken, die in de laatste decennia is aangezwollen door de onophoudelijke reeks fusies in de waterschapswereld. De fuserende waterschappen wilden graag nog een mooi gedenkboek vooraleer ze in het grotere geheel opgingen.

Die fusiegolf raakte ook Zeeuws-Vlaanderen. In 1999 fuseerden daar de bestaande waterschappen het Vrije van Sluis, de Drie Ambachten en het Hulster Ambacht tot het waterschap Zeeuws-Vlaanderen, dat op zijn beurt inmiddels alweer is opgegaan in het waterschap Scheldestromen. Van de drie Zeeuws-Vlaamse kreeg het meest oostelijke, het Hulster Ambacht, al in 2000 een gedenkboek (A.M.J. de Kraker en W.E.M. Bauwens, *Polders en waterschappen in het Hulster Ambacht (1609-1999)* (Kloosterzande 2000)). In 2013 verschenen dan de gedenkboeken over de andere twee waterschappen, geschreven door historicus Marc de Vleesschauwer. Van deze twee boeken is dat over midden Zeeuws-Vlaanderen de handelseditie van het proefschrift waarop De Vleesschauwer in 2012 promoveerde aan de VU.

Beide boeken hebben ruwweg dezelfde opzet. Ze beginnen met een overzicht van de ontwikkeling van het landschap. Daarna volgen hoofdstukken over de ontwikkeling van de bestuurlijke organisatie tot de eerste grote waterschapsfusies (in het westen in 1941, in het midden in 1965) en over de ontstane fusiewaterschappen tot 1999. Verder wordt een aantal *capita selecta* behandeld: de waterkering, waterbeheer en waterzuivering, wegen en ruilverkaveling. Die thema's komen in het boek over de Drie Ambachten uitgebreider aan de orde dan in dat over het Vrije van Sluis. Beide boeken eindigen met een serie interviews met oud-bestuurders en oud-medewerkers van de opgeheven waterschappen.

De Vleesschauwer biedt in deze twee boeken een goede beschrijving van de ontwikkeling van landschap en waterbeheer in Zeeuws-Vlaanderen gedurende de laatste vier eeuwen. Men had hier de in laag Nederland gebruikelijke problemen met het dijkonderhoud en het zorgen voor een goede ontwatering. Daar kwamen nog een paar voor dit grensgebied specifieke problemen bij: in oorlogstijd werden polders vaak om defensieve redenen geïndundeerd (bijvoorbeeld in 1621 en 1672) en er ontstonden nogal eens conflicten over de uitwatering van Belgische polders via Nederlands grondgebied. Interessant is dat De Vleesschauwer ook een achttiende-eeuwse landbouwer, landmeter en dijkgraaf uit Zuiddorpe, Jan Matelé, aan het woord laat, die zijn ervaringen met bedijkingen in 1733 heeft vastgelegd in een onuitgegeven manuscript getiteld *Corte lessen discoursen en opmerckingen raeckende de wercken en directie van nieuwe dijckagien*. Ik had graag nog wat meer over deze Zeeuws-Vlaamse tegenhanger van Andries Vierlingh gelezen. Hopelijk heeft De Vleesschauwer nog eens tijd om hier een artikel over te schrijven.

De Vleesschauwer heeft grondig en goed bronnenonderzoek gedaan. Dat is zijn kracht, maar eerlijk gezegd misschien ook wel zijn zwakte. Hij heeft de neiging om sterk vanuit de bronnen te redeneren en daardoor de bredere context uit het oog te verliezen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop hij de kwestie van de calamiteuze polders behandelt in *Van water tot land* (86-99). Polders die door stormvloed, erosie van de dijken of een combinatie daarvan niet meer in staat waren de volledige kosten van het dijkonderhoud te dragen, werden calamiteuze polders genoemd. Ze werden gesubsidieerd door belastingvrijstellingen en kregen in de loop van de tijd ook ondersteuning van de achterliggende polders, die immers meeprofiteerden van het onderhoud van de zeewering van de calamiteuze polder. Omdat het centrale deel van Zeeuws-Vlaanderen als het 'committimus' werd bestuurd door het gewest Zeeland, waren de polders hier afhankelijk van besluitvorming in de Staten van Zeeland. Hier gingen stemmen op om de financiering van calamiteuze polders te organiseren per eiland, waarbij alle polders op een eiland financieel zouden moeten bijdragen aan het onderhoud van de zeeweringen. Die ideeën zijn nooit uitgevoerd. Volgens De Vleesschauwer kwam dat door verzet van de polders (87). Dat is niet het geval. Er bestond een patstelling in de Zeeuwse Staten tussen enerzijds de drie Walcherse steden, die voorstander waren van organisatie per eiland (op Walcheren was dat al het geval) en anderzijds Zierikzee, Tholen en Goes, die profiteerden van het bestaande systeem, waarbij de kosten werden afgewenteld op het gehele gewest. Vooral voor Zierikzee, gelegen in de astronomische subsidiebedragen opslokkende polder Schouwen, was dat zeer voordelig. De patstelling in de Staten, leidde tot de torpedering van het 'eilandenplan'. Pas in 1791 kwam het tot een moeizaam en ingewikkeld compromis, waarbij de achterliggende polders een zeer bescheiden bijdrage moesten betalen. De Vleesschauwer laat zien dat de polders zelfs onwillig waren om die te betalen (89).

Het is jammer dat de kwestie van de calamiteuze polders in de achttiende eeuw niet aan de orde komt in het boek over westelijk Zeeuws-Vlaanderen. Dit gebied werd

bestuurd door de Staten-Generaal en die voerden een veel voortvarender beleid. De achterliggende polders betaalden hier al rond 1720 substantiële subsidies. Ze deden dat soms zelfs zonder dat er dwang van bovenaf aan te pas hoefde te komen, bijvoorbeeld de Watering Groede aan de Wulpenpolder in 1715 (Zeeuws Archief, Wulpenpolder, inv. nr. 70). Dit opvallende verschil tussen het westen en het midden van de regio blijft nu buiten beeld.

In het westelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen kwam in 1941 de eerste grote waterschapsfusie in Nederland tot stand: het samenvoegen van 76 polders en waterschappen tot het Vrije van Sluis. Dit was een initiatief van gedeputeerde Petrus Dieleman, die had geconstateerd dat vooral afwatering en wegenonderhoud te wensen overlieten. Natuurlijk kwam daar verzet tegen van de bestaande polders en de vorming van het nieuwe waterschap verliep moeizaam. Dat had ook te maken met de politieke en religieuze verdeeldheid van het gebied. Wie de samenstelling van algemeen en dagelijks bestuur in 1941 ziet, kan aan de namen van de bestuurders alleen al zien wat een evenwicht men heeft nagestreefd tussen protestant en katholiek, liberaal en confessioneel (148-149). Mede daardoor zal Dieleman het verzet hebben kunnen overwinnen. Jammer genoeg gaat De Vleeschauwer daar niet op in. Verder zitten er in *Het Vrije van Sluis* enkele foutjes. De Watering Cadzand is niet ontstaan door samensmelting van poldertjes in de zeventiende eeuw, maar opgericht door Karel V in 1537 (122-123). Pijnlijk is het dat Dieleman op gezag van de Wikipedia ten onrechte wordt uitgemaakt voor NSB'er (139). ARP'er Dieleman heeft zich als waarnemend Commissaris van de Koningin in Zeeland tijdens de Tweede Wereldoorlog opportunistisch opgesteld, maar dat had meer te maken met het genoegen dat deze sluwe vos beleefde aan het politieke spel dan met sympathie voor de NSB.

Deze kritiek neemt niet weg dat de twee fraai geïllustreerde boeken van Marc de Vleeschauwer en onze kennis van de waterstaatsgeschiedenis van Zeeuws-Vlaanderen fors hebben vergroot.

Piet van Cruyningen, Huygens ING en Wageningen Universiteit